

UDK: 811.163.42'243:37.02:371.3
Prethodno znanstveno priopćenje
Prihvaćeno za tisak: 29. rujna 2010.

Josipa Korljan
Sveučilište u Splitu
jkorljan@ffst.hr

Stavovi o udžbenicima za početnu razinu učenja hrvatskoga kao J2

Ovaj se rad zasniva na anketi provedenoj među lektorima hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika na visokim učilištima u svijetu. Željelo se doznati mišljenje lektora o postojećim udžbenicima hrvatskoga kao J2 na početnoj razini učenja jezika kojima se lektori koriste, s obzirom na reakcije studenata koji uz pomoć ovih udžbenika počinju ovladavati jezikom. Udžbenici kojima se služe lektori obuhvaćeni ovom anketom podijeljeni su u dvije kategorije: prvoj pripadaju udžbenici pisani na hrvatskome jeziku, namijenjeni govornicima više jezika, a drugoj udžbenici pisani na nekome drugome jeziku. Lektori su prema svojem iskustvu rada sa stranim studentima odgovarali na pitanja o strukturi udžbenika, korištenoj metodici, zastupljenosti određenih dijelova i ostvarenim kriterijima pri pisanju udžbenik. Poseban dio posvećen je komentarima lektora o stvarnim problemima prilikom korištenja postojećim udžbenicima.

1. Uvod

Hrvatski kao drugi i strani jezik može se učiti na različitim tečajevima, u školama i na fakultetima u Hrvatskoj i inozemstvu. Ovaj rad zasniva se na anketi provedenoj među lektorima visokih učilišta koja su u nadležnosti Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, na kojima se podučava hrvatski kao J2 na početnoj razini učenja. Željelo se znati s kojim se problemima susreću lektori prilikom služenja udžbenikom te kako na njih reagiraju studenti kojima je to prvi susret s hrvatskim jezikom. Jako je malo visokih učilišta na kojima polaznici imaju zajednički prvi jezik.

Anketa je poslana na adrese 35 lektorata diljem svijeta.¹ Kako je bila ograničena na poučavanje hrvatskoga na početnoj razini uz neki od udžbenika hrvatskoga kao J2, nije bila primjenjiva na sve lektore. Ukupno je ovome istraživanju sudjelovalo 18 lektora visokih učilišta koji poučavaju hrvatski diljem svijeta: iz trinaest zemalja, deset europskih i tri s ostalih kontinenata. Zemlje i gradovi odakle su bili sudionici navedeni su u (1), zajedno s brojem sudionika iz pojedine zemlje i određenoga mjesta u zgradama.

(1)	Austrija	Graz (1)
	Češka	Prag (1)
	Francuska	Inalco — Pariz (1)
	Hrvatska (2)	Split (1)
		Zagreb (1)
	Indija	New Delhi (1)
	Italija	Padova (1)
	Kanada (2)	Waterloo (2)
	Litva	Vilnius (1)
	Mađarska	Szombately (1)
	Poljska (3)	Krakov (1)
		Poznanj (1)
		Varšava (1)
	Ruska Federacija	Moskva (1)
	SAD	Indiana, Bloomington (1)
	Ukrajina (2)	Lavov (1)
		Kijev (1)

Hrvatski je jedan od manjih jezika i zahtijeva više truda kako bi se održao u zemljama kojima hrvatski nije službeni jezik. Uz to, lektori se susreću s nizom problema, između ostalog i zbog toga što “većini postojećih programa nedostaje znanstvena utemeljenost, a nisu ni sukladni s Općim europskim okvirom za jezik (CEF)” (Cvikić 2005b: 312).

1.1. Dosadašnji zaključci

O postojećim udžbenicima hrvatskoga kao drugoga ili stranoga jezika općenito ili konkretno te o nekim teorijski pitanjima takvih udžbenika i drugih priručnika objavljeno je dosad tek nekoliko radova, npr. Blagus (2005a, 2005b), Cvikić (2005a, 2005b), Hržica (2005), Jelaska (2005, 2009), Novak-Milić (2005). Namjera je ovoga rada ispitati stvarno stanje udžbenika hrvatskoga kao J2 na početnoj razini i zabilježiti probleme s kojima se susreću lektori hrvatskoga jezika u praksi pa se posebna pozornost dala komentirama lektora. Podaci dobiveni anketom mogli bi potaknuti (samo)procjenu korištenih udžbenika.

---

¹Njihove nam je adrese ustupio gosp. Staša Skenzić iz MZOŠ-a, kojemu zahvaljujemo, kao i lektorima koji su sudjelovali u anketi.

Proučavajući današnje pristupe i metode u poučavanju jezika, Zrinka Jelaska (2005:124) došla je do zaključka da “se danas u poučavanju drugoga jezika pokušava primijeniti eklektičan pristup, tj. različiti načini, sredstva i metode, kako bi što više učenika moglo pronaći ono što im pomaže ovladati jezikom”. U tome smislu svaki se lektor treba prilagoditi polaznicima ako procijeni da će to za njih biti uspješno jer svaki student “kao individuum traži i diktira svoj tempo, brzinu usvajanja znanja, dakle svoj program” (Črnivec 1993:37).

Lidija Cvikić (2005) pisala je o stanju i potrebama hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika na temelju anketama provedenim među studentima. Autorica se osvrnula i na predavače hrvatskoga jezika, pa zaključuje da se “svi predavači nastoje što manje služiti stranim jezikom kako bi potakli komunikaciju na hrvatskom” (Cvikić 2005: 318). U ovome radu može se saznati što lektori misle o stanju i potrebama hrvatskoga kao J2. Njih 28% misli da bi udžbenici trebali biti dvojezični, a 64% smatra potrebnim zastupljenost prijevodnih zadataka. Važno je napomenuti da je anketa provedena među lektorima na visokim učilištima, dakle ne na školama stranih jezika, gdje je uobičajena praksa da predavač hrvatskoga kao stranoga jezika bude diplomirani profesor nekoga stranoga jezika (najčešće europskoga jezika). Međutim, s uporabom stranoga jezika treba postupati oprezno kako ne bi došlo do navikavanja polaznika na uporabu drugoga jezika umjesto hrvatskoga.

1.2. (Ne)homogenost grupe i odabir udžbenika

Odabir udžbenika ovisi i o (ne)homogenosti grupe s kojom lektor radi, kao i o tome mora li pratiti *syllabus* utvrđen visokim učilištem na kojemu je zaposlen. Rezultati istraživanja pokazuju da lektori imaju popriličnu slobodu u provedbi plana i programa. Syllabus ne mora pratiti 61% lektora, dok ih 39% mora pratiti, no većina komentara kazuje da je prilagodljivost u radu prisutna kod svih lektora.

2. Pregled udžbenika po skupinama

Udžbenici su podijeljeni u dvije skupine: prvoj pripadaju udžbenici pisani hrvatskim jezikom, a drugoj udžbenici hrvatskoga na nekom drugom jeziku. Prva skupina namijenjena je nehomogenim jezičnim skupinama, a druga je namijenjena točno određenom govornom području. S obzirom na zastupljenost, najviše će se pozornosti posvetiti udžbeniku *Hrvatski za početnike*.

2.1. Prva skupina

Prvoj skupini pripadaju udžbenici na hrvatskom jeziku. Najzastupljeniji je udžbenik na ispitanim lektoratima u svijetu i Hrvatskoj Croaticumov udž-

benik *Hrvatski za početnike*, stoga će mu se posvetiti najviše pozornosti. Uzorak je reprezentativan, stoga i objektivan. Uz Croaticumov udžbenik anketom su dobiveni podatci za još dva udžbenika koji se koriste na po jednom visokom učilištu. S obzirom da je riječ o sporadičnom pojavljivanju, navest će se samo osnovni podatci i zadovoljstvo studenata; ocjenu udžbeničkih sastojnica i kriterija za njih nisu navedeni jer bi rezultat samo jednoga lektora bio neobjektivan, te time i nerelevantan.

2.1.1. Hrvatski za početnike

Udžbenikom *Hrvatski za početnike* autorica: Marica Čilaš-Mikulčić, Milvia Gulešić-Machata, Dinka Pasini, Sanda Lucija Udier (2006, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada) koriste se lektori na najviše visokih učilišta, čak 66%. Njime se koriste i polaznici kojima je prvi jezik talijanski, poljski, mađarski, češki, poljski, engleski, ruski, ukrajinski, francuski, španjolski. Kako se njime koriste i lektori zagrebačkoga Croaticuma i splitske Croatice, taj je broj jezika još veći s obzirom na materinje jezike studenata koji dolaze u Hrvatsku učiti jezik.

Opći podaci — Udžbenik je pisan u skladu s odredbama CEF-a o razinama znanja jezika kao drugoga i stranoga. Sadrži 20 lekcija s više od 30 nastavnih tema. Sadrži rječnik na engleskom, njemačkom i španjolskom jeziku. Uz udžbenik postoji i vježbenica s gramatičkim sažetkom, bez rješenja zadataka. Naglasci se ne bilježe. Zanimljivo je da 58% svih lektora smatra potrebnim u udžbenicima bilježiti bar mjesto naglaska. Dostupan je i CD koji prati udžbenik, njime se prema rezultatima ankete koriste svi lektori koji rade po ovom udžbeniku.

Ocjena udžbenika — Od ukupnoga broja lektora koji se koriste ovim udžbenikom, 54% preglednost udžbenika ocijenilo je ocjenom *vrlo dobar*, a 46% ocjenom *odličan* na ljestvici od jedan do pet, gdje je *jedan* najniža, a *odličan* najviša ocjena.

Gramatika — Lektori su izuzetno zadovoljni i načinom obrade gramatike: 90% ispitanika opredijelilo se za ocjenu *vrlo dobar*, 10% za ocjenu *odličan*. Padeži se, po mišljenju lektora, uglavnom objašnjavaju uporabom u rečenici, a redoslijed je obrade padeža sljedeći: nominativ, akuzativ, lokativ, dativ, instrumental, genitiv, vokativ (N A L D I G V).

Leksik i tekstovi — Kod obrade leksika raspon dodijeljenih ocjena bio je nešto veći. Ocjenu *dobar* dalo je 27% ispitanika, *vrlo dobar* 63%, *odličan* 10%. Isti raspon nalazimo i u odgovoru na pitanje o zadovoljstvu tekstovima u udžbeniku: *dobar* 18%, *vrlo dobar* 72%, *odličan* 10%.

Jedna je od važnih sastojnica pri metodičkoj strukturi udžbenika i isprepletenost gramatičkih i leksičkih dijelova. Da je ona u ovome udžbeniku zadovoljena, pokazuje 60% odgovora *vrlo dobar* i 40% *odličan*. Sličan rezultat dali su i odgovori na pitanje o zadovoljstvu organizacije materijala: 72% opredijelilo se za ocjenu *vrlo dobar*, ostatak od 28% za ocjenu *odličan*.

Hrvatska kultura — Najveće zadovoljstvo ispitanici su izrazili u odnosu na zastupljenost hrvatske kulture u udžbeniku, što odgovara zaključku Maje Bratanić (1993: 17) koja kaže da “ako poučavamo jezik, a da istovremeno ne poučavamo o kulturi unutar koje on djeluje, prenosimo samo simbole bez značenja ili simbole kojima učenik pripisuje krivo značenje”. Odličnu ocjenu dalo je 54% lektora, čak više od pola. Zastupljenost kulture vrlo dobrom smatra 27% lektora, a dobrom 19%.

Književnost — Iako je riječ o udžbeniku namijenjenome početnicima u učenju jezika, samo je 18% lektora u potpunosti zadovoljno zastupljenošću suvremene hrvatske književnosti. Vrlo dobru ocjenu dalo je 27% ispitanika, dobru 18%, a nedovoljnu ocjenu dalo je 37% ispitanika, što se može smatrati visokim postotkom ako uzmemo u obzir da nijedna druga sastojnica nije ocijenjena negativnom ocjenom. Slična je situacija i sa zadovoljstvom zastupljenošću starije hrvatske književnosti: nedovoljnu ocjenu dalo je 28% ispitanika, dovoljnu, dobru, vrlo dobru i odličnu po 18%. Ove rezultate dobro je uzeti u obzir pri pisanju novih udžbenika jer pokazuju stvarno stanje u praksi podučavanja hrvatskoga kao J2, potrebu i primjenjivost dosadašnjih materijala.

Postotci navedenih ocjena udžbenika preglednije su navedeni u tablici 1, kako bi se dobila opća slika stavova ispitanih lektora o udžbeniku i kako bi se oni lakše usporedili.

	odličan	vrlo dobar	dobar	dovoljan	nedovoljan
Preglednost	46%	54%			
Organizacija materijala	28%	72%			
Odnos gramatike i leksika	40%	60%			
Gramatika	10%	90%			
Leksik	10%	63%	27%		
Tekstovi	10%	72%	18%		
Zastupljenost kulture	54%	27%	19%		
Zastupljenost književnosti	18%	27%	18%	37%	
” starije književnosti	18%	18%	18%	18%	28%

Tablica 1: Udio odabranih ocjena za pojedine sastojnice udžbenika
Hrvatski za početnika

Jezik u dijalozima — Na pitanje misle li da je uporaba jezika u dijaloškim tekstovima prirodna i prikladna, 27% ispitanika odgovorilo je da se u pot-

punosti slaže, 63% donekle se slaže, a samo 10% ne slaže se i smatra jezik u dijalogima neprikladnim.

Udžbenički kriteriji — Pri pisanju udžbenika autori se moraju voditi društvenim, dobnim, obrazovnim i spolnim kriterijem. Pri čitanju ovih rezultata mora se imati na umu da se spomenuti udžbenikom koristi u skupinama najrazličitijih kulturnih zaleđa gdje je pravo na različitost jedno od osnovnih polazišta rada. Društveni kriterij većinom je ocijenjen ocjenom *vrlo dobar*, čak 80%, a po 10% ispitanika dalo je ocjene *odličan* i *dobar*. Dobni kriterij u 64% slučajeva ocijenjen je vrlo dobrom ocjenom, 18% odličnom, po 9% dobrom i dovoljnom ocjenom. Obrazovni kriterij ocjenom *odličan* ocijenilo je 40% ispitanika; jednak broj dao je ocjenu vrlo dobar, a dobar 20%.

Slični su rezultati i ocjena spolnoga kriterija: po 36% ispitanika odlučilo se za ocjene odličan i vrlo dobar, 28% za ocjenu dobar.

kriterij	ocjena			
	odličan	vrlo dobar	dobar	dovoljan
Društveni	10%	80%	10%	
Dobni	18%	64%	9%	9%
Obrazovni	40%	40%	20%	
Spolni	36%	36%	28%	

Tablica 2: Ocjene udžbeničkih kriterija

Zadovoljstvo studenata — Važnije od zadovoljstva lektora određenim udžbenikom zadovoljstvo je studenata koji se uz pomoć toga udžbenika po prvi put susreću s hrvatskim jezikom i usvajanju njegove osnove kao drugoga i stranoga jezika. Procjenjujući zadovoljstvo svojih studenata, lektori su ocijenili zadovoljstvo čak 80% studenata koji diljem svijeta koriste ovaj udžbenik ocjenom vrlo dobar, a 20% ocjenom odličan, što je najbolja povratna ocjena o primjenjivosti određenoga udžbenika. Iako većina lektora redovito donosi vlastite i dodatne materijale, čak 83% svih ispitanika smatra da izbor udžbenika utječe na kvalitetu znanja hrvatskoga kao J2.

2.1.2. Učimo hrvatski 1

Udžbenikom Višnje Barac-Kostrančić i suradnika (1999) *Učimo hrvatski 1*, koji su u Zagrebu zajedno izdali Centar za strane jezika i Školska knjiga, koriste se studenti hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika na jednom visokom učilištu u Indiji. Udžbenik sadrži 17 lekcija. Redoslijed je obrade padeža sljedeći: nominativ, lokativ, genitiv i akuzativ (N L G A). Uz udžbenik postoji i vježbenica, bez rješenja zadataka, a u njemu se nigdje ne bilježi mjesto naglaska. Zadovoljstvo studenata ovim udžbenikom ocijenjeno je kao vrlo dobro. Na tome lektoratu lektor mora pratiti *syllabus* utvrđen visokim

učilištem, no susreće se s problemom nedostupnosti materijala. Studenti se služe engleskim i hindskim jezikom. Udžbenik im pruža rječnik na engleskom i njemačkom jeziku.

2.1.3. Dobro došli

Udžbenikom Jasne Barešić (2007), *Dobro došli*, koji je u Zagrebu izdala Školska knjiga, koristi se na jednom visokom učilištu u Rusiji. Udžbenik sadrži 24 lekcije, uz njega ne postoji vježbenica, no postoje rješenja zadataka koji se nude unutar udžbenika. Također se nudi i gramatički sažetak. Rječnik koji sadrži udžbenik upućuje na činjenicu da je udžbenik pisan za apsolutne početnike bez obzira na predznanje jer je na engleskom, njemačkom, talijanskom, francuskom i španjolskom jeziku. Naglasak je obilježen samo u rječniku. Redoslijed obrade padeža je sljedeći: nominativ, genitiv, akuzativ, dativ, lokativ, instrumental, vokativ (N G A D L I V) Zadovoljstvo studenata koji se koriste ovim udžbenikom, koje je procijenio lektor zahvaćen ovom anketom, ocijenjeno je kao dobro. Rezultat ne čudi uzme li se u obzir činjenica da je udžbenik namijenjen apsolutnim početnicima, a studenti kojima je materinji jezik ruski kao slavenski jezik to sigurno nisu.

2.2. Druga skupina

Drugu skupinu udžbenika kojima se na visokim učilištima u svijetu koriste ispitani lektori obilježava to što su pisani na nekom drugom jeziku i namijenjeni samo govornicima određenoga jezika. U ovome ispitivanju dobili su se podaci za udžbenike na engleskome, ukrajinskome i češkome. Stvarni broj udžbenika hrvatskoga kao J2 na nekom drugom jeziku veći je od broja obuhvaćenoga ovim ispitivanjem, koje se odnosi samo na visoka učilišta koja su u nadležnosti Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. Kako se navedeni udžbenici koriste na pojedinim visokim učilištima, o njima će se dati samo opći podaci i zadovoljstvo studenata kako bi se izbjegla subjektivnost lektorskoga ocjenjivanja.

2.2.1. Teach Yourself Croatian

Udžbenikom Davida Norrisa (2003) *Teach Yourself Croatian*, koji su u Londonu izdali Hodder & Stoughton, koristi se na jednom visokom učilištu u Sjedinjenim Američkim Državama na početnoj razini učenja hrvatskoga. Udžbenik sadrži 18 lekcija. Uz polazišni tekst ne postoje zadaci, ali za ostale zadatke, kojih nema mnogo, postoje rješenja. Na kraju udžbenika nalazi se gramatički sažetak. Udžbenik sadrži i dvojezični rječnik na hrvatskome i engleskome. Naglasci se ne bilježe nigdje.

Zadovoljstvo studenata ovim udžbenikom procijenjeno je ocjenom *dovoljan*. Najviše se zamjera prisutnost zastarjelih tema i konstrukcija rečenica tipa ‘da li’, kao i neprirodna i neprimkladna uporaba jezika u dijaloškim tekstovima. Padeži se pretežno objašnjavaju uporabom u rečenici, a redosljed je obrade padeža sljedeći: nominativ, dativ/lokativ, akuzativ, genitiv, vokativ, instrumental (N D/L A G V I).

2.3. Elementary Croatian 1

Udžbenikom Vinka Grubišića (1994), *Elementary Croatian 1*, koji je u Zagrebu izdao Hrvatski informativni centar, koristi se u engleskome govornome području, a u ovome uzorku ispitanika na jednom kanadskom visokom učilištu. Sadrži 15 lekcija s 15 do 20 nastavnih tema. Kao što je slučaj i s drugim udžbenicima u ovoj skupini, namijenjenima samo govornicima određenoga jezika, rječnik je samo dvojezični, na hrvatskome i engleskome jeziku. Uz udžbenik ne postoji vježbenica niti rješenja zadataka, no postoji gramatički sažetak koji se nalazi na kraju svake lekcije. Mjesto naglasaka ne bilježi se nigdje. Redosljed je obrade padeža sljedeći: nominativ, genitiv, akuzativ, lokativ, dativ, instrumental, vokativ (N G A L D I V). Zadovoljstvo studenata koji se koriste ovim udžbenikom procijenjeno je kao vrlo dobro.

2.4. Chorvatština nejen pro samouky

Udžbenik koji je napisala Hana Jirásková (2009), *Chorvatština nejen pro samouky*, a izdala ga je u Pragu Leda, novi je udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezik. Njime se po prvi put koristilo na jednom češkom visokom učilištu. Prilagođen je studentima kojima je prvi jezik češki, stoga je i rječnik samo dvojezični, na hrvatskom i češkom jeziku. Pozornost se posvećuje onomu što je u dvama jezicima različito, što ne može biti slučaj s udžbenicima pisanim za ‘apsolutne’ početnike jer su oni govornicima slavenskih jezika prespori i djeluju demotivirajuće. Sadrži 30 lekcija. Uz udžbenik postoji vježbenica s rješenjima zadataka. Gramatički sažetak nalazi se na kraju svake lekcije, kao i u dodatnim materijalima. Udžbenik prate i dva CD-a.

Na naglasak se pozornost obratila u uvodnom poglavlju, gdje su dani primjeri, uz napomenu da se naglasak ne obilježava u svakodnevnoj jezičnoj praksi, tako da se u udžbeniku naglasci više ne bilježe. Redosljed obrade padeža nešto je drugačiji, prilagođen je češkomu kao slavenskomu jeziku te se započinje s nominativom, vokativom, slijedi akuzativ, genitiv, zajedno dativ i lokativ, instrumental i na kraju nominativ množine (N V A G DiL I NmN). S obzirom da je izdan prije godinu dana, zastarjele teme uopće nisu prisutne. Iako je tek kratko u uporabi te je uzorak ispitanih osoba malen. Racije su studenata prema procjeni lektora na ovaj udžbenik vrlo dobre.

2.5. Horvatska mova

Udžbenik Ljudmile Vasiljeve i Damira Pešorde (2007), *Horvatska mova*, koji je izdan u Lavovu na ukrajinskom jeziku, namijenjen je govornicima ukrajinskoga jezika pa je napisan na ukrajinskom jeziku, pa je i rječnik samo na hrvatskom i ukrajinskom. U rječniku se bilježe i naglasci. Njime se koriste na jednom ukrajinskom sveučilištu. Uz udžbenik koji sadrži 27 lekcija s više od 30 nastavnih tema, postoji vježbenica, ali ne i rješenja zadataka. Redosljed je obrade padeža sljedeći: nominativ, lokativ, akuzativ, genitiv, instrumental (N L A G I). Zadovoljstvo studenata koji se koriste ovim udžbenikom procijenjeno je kao vrlo dobro.

3. Komentari lektora

Na pitanje s kojim se problemom najčešće susreću u poučavanju hrvatskoga kao J2 kada su u pitanju udžbenici lektori su davali uglavnom slične odgovore. Za svaku skupinu problema dan je po jedan komentar.

(2) *Neprilagođenost udžbenika konkretnim korisnicima* — pritom mislim npr. na govornike slavenskih jezika. Činjenica je da je početna kompetencija govornika slavenskih jezika na daleko višoj razini od govornika kojima je materinski neki od neslavenskih jezika, te stoga kod Slavena gotovo da i ne možemo govoriti o “apsolutnim početnicima”. Zbog toga su udžbenici koji su rađeni za “apstraktne strance” Slavenima (u mom slučaju — Česima) prespori, prejednostavni i sadrže nepotrebna objašnjenja, osobito na početničkoj razini, što može dovesti do demotiviranosti i privida da se “tamo nema što učiti”. Zbog toga sam u svojoj dosadašnjoj lektorskoj praksi koristila isključivo vlastite nastavne materijale, prilagođene konkretnim studentima, a temeljene na kontrastivnoj metodi. Na taj se način stječe puno više prostora da se pozornost posveti onome što je različito (npr. glagolske rekcije, rodovi imenica, leksičke razlike, na leksičkoj razini osobito tzv. lažni prijatelji i sl.), a ono što je isto (a toga u slavenskim jezicima nije malo) iskoristi kao polazište, te se učenje učini bržim i efikasnijim.

(3) — Iako sam prilično zadovoljna izborom i organizacijom udžbenika i vježbenice za početnu razinu učenja hrvatskoga jezika, najveći problem za studente predstavlja red riječi u rečenici kada se radi o redu riječi u rečenicama s enklitikama, proklitikama i složenim glagolskim vremena poput prošlog ili budućeg vremena.

(4) — Vježbe u udžbenicima često su jednolične i ne oslanjaju se na kasniju praktičnu uporabu jezika u govornim situacijama. Većina udžbenika

nema metodički koncipirane lekcije ili je prezentirano gradivo nedostavno povezano. Udžbenicima nedostaju autentični tekstovi (iz medija, literature i ostalih izvora) — bilo u prerađenom, bilo u originalnom obliku.

(5) — Šturi tekstovi, uporaba tuđica, nepostojanje opsežnijih tumačenja jezičnih pojava.

(6) — Teško ih je nabaviti u inozemstvu, tako da sam primorana kopirati pojedine vježbe i tekstove. Studenti bi htjeli imati udžbenike, ali zasad je to neizvedivo jer je njihova dostava suviše komplicirana.

(7) — Čini mi se da udžbenik kojim se koristim ima preopširan vokabular, na intenzivnim tečajevima može doći do zasićenja kod studenata. Na klasičnom lektoratu to se ne osjeća.

(8) — Nedosljednosti na koje nailazim, a koje na početnoj razini često djeluju jako zbunjujuće i demotivirajuće na studente. Također, smatram kako bi se u udžbenicima namijenjenim sveučilišnoj razini trebali pokušati izbjeći infantilni ton i pristup koliko je god to moguće.

U rubriku u koju su mogli dodati komentar neovisan o pitanjima postavljenim u anketi, našli su se neki od sljedećih odgovora.

(9) — Udžbenik je važno pomagalo kao i vježbenica, ali dodatni materijali su neophodni. Oni mogu “popraviti” redoslijed koji možda u udžbeniku i nije najsretniji i započeti s genitivom prije (Odakle si? Iz Zagreba i sl.) Zato nije važno slijepo ga slijediti nego slušati potrebe grupe, a na početnim stupnjevima biti iznimno kreativan i maštovit (uključiti igre, dijaloge, glumu i sl.). S obzirom na to da je taj stupanj ionako preopterećen gramatikom, dodatni sadržaji, poput igara, nužni su i dobri su motivatori.

(10) — Mislim da bi dvojezični udžbenik u jezično homogenim skupinama bio koristan na A1 razini, jer bi bilo manje nesporazuma, a i lakše bi se učile one gramatičke jedinice koje su slične/iste u J1 i J2.

(11) — Treba više suvremenih tekstova iz svakodnevnog života koji bi bili raspoređeni po temama. Više materijala koji bi omogućavao razvoj razgovornog jezika.

Komentar u (11) mogao bi se povezati s pitanjem o vlastitim materijalima, koje većina lektora donosi kako bi odgovorila zahtjevima grupe studenata. To nas dovodi do zaključka da predavači moraju ići u korak s vremenom i odgovarati na potrebe svakodnevnog života. Najbrži razvoj događa se u sferi kompjutorizacije, u proučavanoj temi, u sferi *online* edukacije i *e-learninga*. Na pitanje smatraju li mogućnost korištenja *e-learning* metode dobrom pomoći u učenju hrvatskoga kao J2 na početnoj razini, podjednak broj lektora odlučio se za odgovore u potpunosti se slažem, donekle se slažem i ne znam, ne mogu procijeniti (po 33,3%). Odgovore ne slažem

se i uopće se ne slažem nije odabrao nijedan ispitanik. *E-learning* se koristi samo na jednom visokom učilištu u Kanadi (naravno, gledamo samo rezultate ispitanika obuhvaćenih ovom anketom).

Nadopuna udžbenika vlastitim materijalima — Čak 83% ispitanika odgovorilo je potvrdno na pitanje donose li vlastite materijale na nastavu, i prilikom učenja gramatike i prilikom učenja leksika. Neki od najčešćih razloga su navedeni u (12).

- (12) i. U udžbeniku je jako malo tekstova pomoću kojih bi studenti mogli razvijati svoj leksik i uopće 'osjetiti' jezik. (Rusija)
- ii. Prilagođavam se interesima i potrebama grupe, ukoliko neka tema nije dovoljno obrađena u udžbeniku, ukoliko procijenim da bi se neko gradivo na taj način moglo bolje objasniti. (Poljska)
- iii. Neki materijali su na materinskom jeziku ili su detaljnije obrađeni. (Italija)
- iv. Različito jezično znanje studenata u grupi. (Mađarska)

Ovako visok postotak lektora koji se služe vlastitim i dodatnim materijalima mogao se naslutiti već pri spominjanju činjenice da je provedba nastavnoga plana i programa fleksibilna. Pogledaju li se pozornije materijali koje lektori donose na nastavu, njihova je stilaska zastupljenost sljedeća (bilo je dopušteno odabrati više odgovora): 61% ispitanika donosi materijale koji pripadaju razgovornom stilu, 33% koristi se materijalima koji pripadaju publicističkom stilu, 27% navelo je književno-umjetnički stil, po 5% administrativni i znanstveni.

Pomalo začuđuje podatak da se na početnoj razini najviše donose materijali koji pripadaju razgovornomu stilu. Ipak, moramo imati na umu da su vlastiti materijali najčešće u skladu sa zahtjevima i potrebama samih polaznika. Gledamo li nastavni proces kao aktivan proces, u njemu ne treba izbjegavati ni jedno sredstvo koje bi moglo poboljšati nastavu. Od dodatnih sredstava kojima se koriste uz udžbenik lektori su naveli sljedeće: 88% ih koristi CD-e, 33% koristi DVD-e, 16% lektora još koristi audio kasete, dok samo 5% ispitanika ne koristi ništa od navedenoga. Uz ponuđeno, u jednom slučaju navedeno je i korištenje audio zapisa preuzetih s interneta.

Zatupljenost tema, bez obzira na izbor udžbenika i prvi jezik, navedena je u (13).

(13) hrana	100%
stanovanje	94%
odmor	94%
kupovina	94%
predstavljanje i upoznavanje	88%
Hrvatska	88%

snalaženje na ulici	83%
Zagreb	83%
školoavanje	77%
pisanje pisama	77%
davanje/trazenje oglasa	61%
hrvatski iseljenici	55%
mjesta za izlazak	55%
Internet	44%

U rubriku “nešto drugo kao važna tema” lektori su individualno upisivali teme kao književnost, glazba, film, zdravlje, hobi, putovanja, odjeća, Split, pokloni, šport, slobodno vrijeme, poznati Hrvati, obitelj, životinje. Odabir tema u potpunosti odgovara CEF—u, u kojem za početnu razinu stoji da polaznik “može razumjeti rečenice i česte fraze povezane s područjima najveće važnosti (npr. osnovne osobne i obiteljske informacije, kupovina, snalaženje u geografskom prostoru, zaposlenje). Polaznik može komunicirati u jednostavnom i direktnom izmjenjivanju osnovnih informacija o obitelji i svakodnevicu. Može se predstaviti, tražiti pomoć i komunicirati u neposrednoj okolini” (*Common European Framework*, 2008: 24).

Uz udžbenike, vježbenice, priručnike, audio i video materijale, 84% lektora također se služi i gramatikama hrvatskoga jezika, jednom ili više njih. Najzastupljenija je *Gramatika hrvatskoga jezika* autora Silića i Pranjkovića (47%), zatim *Hrvatska gramatika* E. Barić i suradnika (40%), pa *Gramatika hrvatskoga jezika* S. Težaka i S. Babića (33%), ta na kraju *Praktična hrvatska gramatika* D. Raguža (20%). Na popisu se nije našla nijedna gramatika hrvatskoga jezika na stranom jeziku ili gramatika hrvatskoga za strance.

4. Zaključak

Anketa provedena među lektorima hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika na visokim učilištima u svijetu dala je korisne podatke. Iako se na svim visokim učilištima ne mora pratiti *syllabus* pa lektori imaju slobodu u organizaciji nastave te izradi plana i prorama, čak 83% lektora misli da izbor udžbenika utječe na kvalitetu znanja hrvatskoga kao J2, što je vrlo visok postotak. Najzastupljeniji udžbenik na početnoj razini učenja jezika, Croaticumov udžbenik skupine autorica *Hrvatski za početnike*, za sada on najviše odgovara potrebama studenata, no ne može se s istim uspjehom primijeniti na slavensko govorno područje. Studenti kojima je prvi jezik neki od slavenskih jezika, ne pripadaju grupi “apsolutnih početnika” te se udžbenički pristup mora mijenjati. Ovom problemu doskočili su neki autori za češko i ukrajinsko govorno područje.

Pogledaju li se rezultati općenito, dvije trećine svih ispitanih lektora procijenilo je zadovoljstvo svojih studenata, bez obzira na udžbenik, ocje-

nom *vrlo dobar*, jedanako kao i svoje ukupno zadovoljstvo tekstovima u udžbeniku.

Rezultati dobiveni ovim istraživanjem mogu biti polazište autorima nekih budućih udžbenika hrvatskoga kako bi odgovorili na potrebe i zahtjeve studenata i lektora. Pri promišljanju o udžbeniku, sigurno bi trebali razmotriti i činjenicu da 66% lektora grafički izgled smatra važnim segmentom pri odabiru udžbenika. Jezik je živ i podložan neprestanim mijenama — upravo iz toga razloga i udžbenici se moraju stalno poboljšavati kako bi zadovoljili potrebe krajnjih korisnika, posebno zato što su udžbenici najčešće prvi susret studenta s jezikom.

6. Literatura

- Blagus, V. (2005a) Pregled udžbenika hrvatskoga za strance, u Jelaska, Z. et all: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Blagus, V. (2005b) Odabir riječi u udžbenicima hrvatskoga za strance, u Jelaska, Z. et all: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Bratanić, M. (1993) Nastavnik stranog jezika kao tumač strane kulture, u Andrijašević, M., Vrhovac, Y. (ur.) *Trenutak sadašnjosti u učenju jezika*, Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenju lingvistiku.
- Council of Europe (2008) Common European Framework, http://www.coe.int/T/DG4/Linguistic/CADRE_EN.asp
- Cvikić, L. (2005a) Pregled priručnika hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika, u Jelaska, Z. et all: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Cvikić, L. (2005b) Hrvatski kao drugi i strani jezik: stanje i potrebe, u Jelaska, Z. et all: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Črnivec, Lj. (1993) Alternativne metode i tradicionalna nastava stranih jezika, u *Trenutak sadašnjosti u učenju jezika*, ur. M. Andrijašević, Y. Vrhovac, Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenju lingvistiku.
- Hržica, G. (2005) Padežni sustav u priručnicima za strance, u Jelaska, Z. et all: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jelaska, Z. (2005) Učenje i poučavanje drugoga jezika, u Jelaska, Z. et all: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jelaska, Z. (2009) Udžbenici inojezičnoga hrvatskoga, *Croatian Studies Review V*, Split / Sydney / Waterloo: Centar za hrvatske studije, 221–238.
- Novak-Milić, J. (2005) Glagolski sustavi u priručnicima za strance, u Jelaska, Z. et all: *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

7. Prilog

Anketa za lektore hrvatskoga kao drugog i stranog jezika na visokim učilištima u svijetu

NAPOMENA: Sva pitanja odnose se na udžbenike hrvatskog kao drugog i stranog jezika za *početnu razinu* učenja jezika. Na pitanja bez ponuđenih odgovora sami upišite odgovore u predviđene kućice. Na pitanja višestrukog izbora *podebljajte* Vaše odgovore, kojih u nekim slučajevima može biti i više.

Navedite autora i naslov udžbenika koji koristite.	
Morate li pratiti syllabus određen visokim učilištem na kojem radite?	DA NE
Koji jezik prevladava u grupi studenata hrvatskoga kao J2 s kojima radite?	
Smatrate li da bi udžbenici trebali biti dvojezični?	DA NE
Kako biste ocijenili važnost grafičkog izgleda udžbenika? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Koliko lekcija sadrži udžbenik?	
Kako biste ocijenili preglednost udžbenika? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Kako biste ocijenili način obrade gramatike u udžbeniku? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Poredajte kojim redoslijedom udžbenik obrađuje padeže (pored padeža upišite redni broj):	nominativ genitiv dativ akuzativ vokativ lokativ instrumental
Na koji se način pretežno objašnjavaju padeži? (odaberite samo jedan odgovor)	pomoću padežnih pitanja pomoću prijedloga uporabom u rečenici ništa od navedenog
Postoji li vježbenica uz udžbenik (ili kao dio udžbenika)?	DA NE
Postoje li rješenja zadataka (u vježbenici ili udžbeniku)?	DA NE
Postoji li gramatički sažetak (u vježbenici ili udžbeniku)?	DA NE

Ukoliko postoji, gramatički sažetak nalazi se:	na kraju udžbenika na kraju lekcije u dodatnim materijalima (priručnici, vježbenice...)
Donosite li vlastite materijale prilikom učenja gramatike?	DA NE
Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA, koji je razlog tog postupka?	
Koju gramatiku koristite kao priručnik?	
Kako biste ocijenili način obrade leksika u udžbeniku? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Sadrži li udžbenik rječnik?	DA NE
Na kojim je jezicima rječnik?	engleski njemački francuski talijanski španjolski poljski slovenski ruski neki drugi jezik (upišite koji)
Koliko nastavnih tema sadrži udžbenik?	manje od 15 15–20 25–30 više od 30
Označite teme koje obrađujete:	predstavljanje i upoznavanje snalaženje na ulici školovanje Hrvatska Zagreb stanovanje hrana odmor hrvatski iseljenici davanje / traženje oglasa mjesto za izlazak kupovina Internet pisanje pisama nešto drugo kao važna tema (navedite što)

Jesu li prisutne zastarjele teme (npr. predmeti koji više nisu u uporabi, države koje više ne postoje...)?	izrazito su prisutne prisutne su više od suvremenih ne znam, ne mogu procijeniti prisutne su manje od suvremenih uopće nisu prisutne
Donosite li dodatne materijale prilikom učenja leksika?	DA NE
Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA, koji je razlog tog postupka?	
Ukoliko donosite dodatne materijale, kojem funkcionalnom stilu najčešće pripadaju?	književno-umjetničkom publicističkom administrativnom znanstvenom razgovornom
Koliko ste zadovoljni tekstovima u udžbeniku? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Mislite li da je uporaba jezika u dijaloškim tekstovima prirodna i prikladna?	u potpunosti se slažem donekle se slažem ne znam, ne mogu procijeniti ne slažem se uopće se ne slažem
Koliko ste zadovoljni zastupljenošću suvremene hrvatske književnosti? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Koliko ste zadovoljni zastupljenošću starije hrvatske književnosti? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Koliko ste zadovoljni zastupljenošću hrvatske kulture? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Kako biste ocijenili omjer i isprepletenost gramatičkih i leksičkih dijelova? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Bilježi li se mjesto naglasaka?	da, samo u rječniku da, samo u tekstovima da, u rječniku i tekstovima ne, nigdje negdje drugdje (navedite gdje)
Smatrate li potrebnim bilježenje naglasaka?	DA NE
Smatrate li potrebnim zastupljenost prijevodnih zadataka?	DA NE

Koju dodatnu opremu koja postoji uz udžbenik koristite?	audio-kazete CD DVD ništa od navedenog nešto drugo (navedite što)
Kako biste ocijenili socijalni kriterij udžbenika? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Kako biste ocijenili dobni kriterij udžbenika? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Kako biste ocijenili obrazovni kriterij udžbenika? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Kako biste ocijenili spolni kriterij udžbenika? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Kako biste ocijenili organizaciju materijala u udžbeniku? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Kako biste ocijenili zadovoljstvo studenata odabranim udžbenikom? (skala od 1 do 5, s tim da je 1 najniža, a 5 najviša ocjena)	1 2 3 4 5
Koristite li e-learning metodu?	DA NE
Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA, o kojem se edukacijskom softveru radi?	Moodle Blackboard Angel Sakai WebCT neki drugi (upisati koji)
Smatrate li mogućnost korištenja e-learning metode dobrom pomoći u učenju hrvatskoga kao J2 na početnoj razini?	u potpunosti se slažem donekle se slažem ne znam, ne mogu procijeniti ne slažem se uopće se ne slažem
Mislite li da izbor udžbenika utječe na kvalitetu znanja hrvatskog kao J2?	DA NE
Koji je najveći problem s kojim se susrećete u podučavanju hrvatskoga kao drugoga i stranog jezika kada su u pitanju udžbenici?	
Prostor za Vaše napomene:	

Attitude towards textbooks for beginners level of Croatian as L2

This paper is based on the survey conducted among lecturers in Croatian as a second and a foreign language in universities all around the world. The goal of this survey was to examine quality of the existing textbooks for Croatian as a second and foreign language for beginners and to learn lecturers' opinion on textbooks based on students' reaction that use these books for learning Croatian. Textbooks used by lecturers are divided into two categories. In the first category are textbooks written in Croatian, including the most used textbook, and in the second one are textbooks written in some other language. The analysis can only be based on the most used textbook because of the representative sample. Lecturers were asked about the structure of a textbook, used methodology, representation of certain language elements and achieved criteria in textbooks, according to their teaching experience of Croatian as a second and a foreign language. A special part is provided for lecturers' comments, where they analyze the quality of textbooks. This paper leads to conclusions about practical needs for textbooks for teaching Croatian as a second and a foreign language.

Key words: Croatian as L2, textbooks, A2 level, high schools, questionnaire

Ključne riječi: hrvatski kao J2, udžbenici, razina A2, visoka učilišta, anketa